

Rekenregels voor het utopische stelsel

technologie en sociale relaties in de wijk

Jan Steyaert

Inleiding

Nederland is de afgelopen jaren in de ban geraakt van twee verschillende utopische gedachten, met name de lokroep van de wijk als integrerend kader voor verbetering van de sociale en fysieke infrastructuur en de lokroep van technologie als motor van een significante vooruitgang van de samenleving.

Binnen het programma ID-wijk van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting worden experimenten gestimuleerd om deze twee utopische gedachten te combineren en met technologie in de wijk verbeteringen aan te brengen. De vraag dringt zich op of in het utopische rekenstelsel een optelling van twee eenheden een grotere eenheid tot gevolg heeft, of integendeel een dergelijke combinatie leidt tot een zwakker resultaat.

In dit essay wordt een exploratie aangevat van de rekenregels van dit utopische stelsel aan de hand van de vraag of technologie sociale netwerken op wijkniveau ondersteunt dan wel ondermijnt, en in welke mate door welke actoren hierin sturend kan worden opgetreden. Daarbij wordt alleen aandacht gegeven aan persoonlijke sociale netwerken, en niet aan sociale relaties tussen groepen (ouderen t.o.v. jongeren, allochtonen-autochtonen). De relatie van technologie met sociale cohesie tussen groepen is immers een apart vraagstuk met een eigen dynamiek en vragen, bijvoorbeeld of een site als www.maroc.nl de integratie bevordert of juist verzuiling volgens etnische lijnen versterkt.

→ Mythologie van de wijk

'In de Breestraat, een drukke volksbuurt, in een grote stad, woonde een schoenmaker, die Pieter Bell heette. Hij was een man van bijna veertig jaar, met een allervrolijkst humeur en een gezicht dat steeds tot lachen bereid was...'. Met uitzondering van de jongste generatie zal elke Nederlander deze openingszinnen van Van Abkoude's schelmenroman over Pietje Bell wel herkennen. De anonieme wijk in de anonieme stad van Pietje Bell, drogist Geelman en meester Ster, kan symbool staan voor één van de archetypische opvattingen van de wijk, met name de wijk als 'warm-nest', als leefplek waarin niet alleen alle dagelijkse activiteiten maar ook alle sociale contacten vorm krijgen. Het is de wijk waar de mensen elkaar kennen, waar burgers hand- en spandiensten uitwisselen om elkaar te helpen, waar wel kapoenen als Pietje Bell rondlopen maar sociale controle zorgt voor veiligheid, kortom, waar een sterke sociale infrastructuur aanwezig is. Ook de beschrijving van Zwart Nazareth in Schiedam in Mak's 'De eeuw van mijn vader'¹ vormt een eloquent vormgegeven voorbeeld van een dergelijke warme-nest wijk.

Maar niet alles aan deze wijk is rozegeur en maneschijn. De sterke sociale infrastructuur is sterk geografisch geconcentreerd en daardoor kwetsbaar. Bovendien kent bezorgdheid om elkaar zijn pendant in sociale controle en verstikkende sociale bekrompenheid. Wie afwijkt van de sociale normen en waarden van de wijk wordt snel een buitenstaander.

Deze archetypische warme-nest wijk is niet meer, vereenzaming zou eerder de moderne wijk kenmerken dan sociale contacten. In de vooroorlogse wijk waar ik woon, ken ik mijn naaste burens, nog wat burens verderop in de straat omdat onze kinderen in dezelfde klas zitten, en verder is er nog een handvol burens waar ik bij de bakker of zo een weinig beklievend praatje mee maak. Van de bewoners in de omliggende straten ken ik er nog een handjevol, van de school van de kinderen of de jeugdbeweging, een enkele wijkbewoner is toevallig (ex-)collega. Verder zijn de collega-wijkbewoners me grote onbekenden. En ben ik voor hen ongetwijfeld een even grote onbekende.

De anonieme stadswijk is het schrikbeeld van diegenen die met romantische nostalgie hunkeren naar de warme-nest wijk. Moderne cultuurpessimisten als Etzioni², Putnam³ of Fukuyama⁴ maken furore door te kommeren over de teloorgang van de sociale kwaliteit van onze samenleving. Daarmee treden ze in de voetsporen van grote sociologen zoals Durkheim en Tönnies die een eeuw geleden op de (virtuele) barricade stonden om te kommeren over de teloorgang van de traditionele sociale netwerken als gevolg van industrialisatie en verstedelijking. Hoewel de analyse van Putnam e.d. vooral is gebaseerd op Noord-Amerikaanse situaties en het Sociaal en Cultureel Planbureau⁵ herhaaldelijk waarschuwde voor geïmporteerde problemen worden hun analyses veelvuldig overgenomen.

Maar hun doempredken raken me niet echt. Ik durf eerlijk te bekennen dat de anonieme wijk me niet stoort, integendeel, ik heb vrijwel geen boodschap aan het beter leren kennen van mijn burens. En de gedachte dat een groot deel van mijn sociale relaties in die wijk vorm zou krijgen, veroorzaakt alleen maar een koude rilling over de ruggengraat. Net als voor velen is de wijk voor mij niet langer een warm-nest, maar een redelijk toevallige woonplaats van waaruit ik mijn dagelijkse activiteiten en sociale relaties uitbouw. De nabijheid van een belangrijk spoorwegstation was bij de selectie van die woonplaats belangrijker dan potentiële contacten of sympathie met de wijkbewoners.

De archetypische warme-nest wijk wordt vervangen door het archetype van de 'uitvalsbasis'-wijk. Relatieve anonimiteit in de wijk is daarvan

een belangrijk kenmerk, maar ook ruimtelijke bereikbaarheid en de private/publieke dienstverlening (nabijheid van kleine kruidenier, grote supermarkt, dokter, bank, stadskantoor en dergelijke) en de kwaliteit van de sociale infrastructuur (reputatie van lokaal onderwijs, jeugdverenigingen). Anonimiteit in de wijk staat daarbij niet op gelijke voet met verarming van het sociale netwerk. Dat is ruim en gevarieerd, maar opgebouwd op basis van gemeenschappelijke interesses en sympathie eerder dan gedeelde woonplaats.

De warme-nest wijk en de uitvalsbasis-wijk zijn in verschillende opzichten elkaars tegenpolen, maar sluiten elkaar niet uit. De publieke en private ruimte in de wijk is flexibel genoeg om tegemoet te komen aan verscheiden claims van burgers. Mijn uitvalsbasis-wijk staat de warme-nest wijk van de buur niet in de weg. Meer zelfs, mijn uitvalsbasis-wijk is slechts een zeer tijdelijke weerspiegeling van mijn aanspraken op en verwachtingen van de wijk. Iemands verhouding tot de wijk, tot deze wijk, is afhankelijk van levensfase (bijvoorbeeld meer wijkgerichtheid tijdens de jaren als ouder, met kleinere kinderen of tijdens de latere levensjaren door geringere mobiliteit) en de levensstijl (bijvoorbeeld meer behoefte aan het warme-nest of meer voorkeur voor keuzevrijheid en gevarieerdheid).

Het Sociaal en Cultureel Planbureau kwam onlangs⁶ tot de vaststelling dat Nederlanders in hun relatie tot kunst en cultuur ware omnivoren zijn geworden, met een gevarieerde consumptie van alle soorten kunst en cultuur. Parallel daaraan zijn we ook in onze sociale contacten omnivoren geworden, waarbij de wijk zijn monopoliesituatie, maar niet zijn volledige betekenis heeft verloren. Technologie zorgt voor een vergroting van onze keuzevrijheid, niet alleen in het vergroten van het aantal opties waaruit we kunnen selecteren, maar ook het aantal opties dat we kunnen 'stapelen'. Waar sociale netwerken vroeger monolithisch waren, vergelijkbaar met een bourgondische maaltijd (veel van hetzelfde), is er nu sprake van fragmentatie en diversiteit, vergelijkbaar met dim sum of sushi (weinig van verschillende dingen, met een exotisch tintje).

→ Technologie, tussen hoop en vrees

Sociale netwerken anno 2001 hebben een heel andere structuur en vorm dan sociale netwerken anno 1901. Familiebanden en woonplaats spelen een minder belangrijke rol dan een eeuw geleden en onze relaties zijn minder duurzaam geworden. Er is sprake van een specialisering van onze sociale relaties: waar vader Bell

en drogist Geelman nog verschillende relaties met elkaar hadden (als wijkbewoners, ondernemers en kerkgangers) zijn relaties tussen twee burgers nu minder overlappend (alleen samen sporten, alleen samen werken, alleen als wijkbewoners).

Verschiedende sociale ontwikkelingen hebben invloed uitgeoefend op deze transformatie, zoals de vergrijzing van de bevolking of de demografische ontwikkeling van de gezinsverdunding (een constante daling van het gemiddeld aantal personen in een 'typisch' huishouden). Ook technologie heeft zijn deuk in het zakje gedaan. Zo ligt er vrijwel zeker een relatie tussen de democratisering van het bezit van fietsen aan het begin van de twintigste eeuw en de geografische ruimte waarin huwelijkspartners werden gezocht en gevonden. Met de fiets kon men immers eenvoudiger naar de kermis van het volgende dorp/stad trekken. Technologische innovaties als de trein, de auto en de telefoon versterkten dit effect en hebben de geografische ruimte waarin we onze sociale relaties (kunnen) uitbouwen opgetrokken van wijk naar dorp naar stad naar regio naar ... De nog steeds toenemende mobiliteit versterkt deze ontkoppeling van woonplaatsen en leefplaatsen. Daardoor verdwijnt de territorialiteit van onze sociale netwerken en is de wijk niet (alleen) meer de warme-nest wijk maar ook de uitvalsbasis-wijk. Door het verlies van territorialiteit gaat ook de exclusieve aandacht van de bewoner voor zijn of haar wijk verloren. De woonplaats is immers maar één van de vele plekken waar wordt geleefd. Niet zelden wordt meer tijd op de werkplek doorgebracht dan in de wijk. KPN-research benadert de consument dan ook vanuit vier invalshoeken om aan die diversiteit recht te doen: 'at home', 'at work', 'on the move' en 'at leisure'.

Bovendien heeft technologie ook ons tijdsbestedingspatroon geïndividualiseerd. De televisie verdringt en individualiseert de bioscoop (ondanks de stijgende populariteit van de laatste de afgelopen tien jaar), de radio/krant verkleint de behoefte aan het dorpscafé als bron van nieuws, de walkman individualiseert het luisteren naar radio/muziek en de centrale verwarming verkleint de behoefte aan tijdsbesteding in de gemeenschappelijke huiskamer.

Net als bij de technologische innovaties van de afgelopen eeuw is er nu ook sprake van tegenstrijdige verwachtingen en voorspellingen. Sommigen zien in internet en breedband onontgonnen mogelijkheden om mensen dichterbij elkaar te brengen. Gedeelde interesse in aromatherapie, requiemmuziek of het belang van de zeehondenweek in de westelijke Sahara zijn nu een sterker aangrijpingspunt tot (virtuele) sociale contacten dan een toevallig gedeelde woonplaats.

Anderen zien in virtuele gemeenschappen alleen maar een bevestiging van de ontwikkeling naar weinig diepgravende en weinig beklijvende persoonlijke contacten. De virtuele hangplek is wel leuk om anderen te treffen met gelijklopende interesses, maar is meteen ook erg vrijblijvend en net zo snel verlaten als betreden. Van wederkerigheid, van halen en brengen, zou weinig sprake zijn. Via e-mail en het onder druk van liberalisering goedkoper wordende internationaal telefoonverkeer wordt de wereld ons dorp. Maar oppervlakkigheid en vrijblijvendheid worden opgevoerd als kenmerken van de, in geografische zin, steeds verder uitdijende reikwijdte van onze sociale netwerken.

De discussie over de effecten van technologie (in casu internet) en sociale netwerken, werd met aanzienlijke kracht gelanceerd door de psycholoog Robert Kraut. Deze wetenschapper van Carnegie Mellon

University publiceerde in 1998 zijn artikel 'Internet paradox: a social technology that reduced social involvement and psychological well-being?'. Ondanks het vraagteken op het einde van de titel komt Kraut op basis van zijn onderzoeksgegevens tot de vaststelling dat gebruik van internet leidt tot het inkrimpen van sociale netwerken en verhoogd risico op depressies en eenzaamheid.

In het zog van de studie van Kraut schreven diverse auteurs over de negatieve effecten van internet op sociale contacten. Daarbij wordt in wisselende volgorde en belangrijkheid gebruik gemaakt van drie basisargumenten. Een eerste argument richt zich op tijdsbesteding: tijd die wordt gebruikt om achter het scherm te zitten, leidt tot minder tijd aan ontmoetingen met vrienden, collega's, kennissen en burens. Het tweede argument luidt dat internetcontacten door de aard van de technologie zijn verspreid over de hele wereld en daardoor ten koste gaan van lokale contacten. Hieruit spreekt de Anglo-Saksische origine van de onderzoeken. In die culturen is kennis van Engels (de lingua francae van internet) immers geen drempel om inderdaad een globaal netwerk van communicatiepartners uit te bouwen. Ten slotte wordt als derde argument gewezen op de kwaliteit van interactie. Contacten via internet zijn beperkt tot informatie-uitwisseling en dus van mindere kwaliteit dan

'echte' contacten. Zo stelt de linguïst Locke dat het verdwijnen van de stem uit de communicatie zorgt voor een dramatische verarming van de contacten.

Op elk van deze basisargumenten kan worden afgedongen. Het argument van de tijdsbesteding gaat slechts op in de mate dat internettijd inderdaad ten koste gaat van contacttijd. Indien, zoals recente gegevens lijken te bevestigen, deze internettijd eerder een inruiling is van televisie-tijd, is er eerder sprake van een verhoging van sociale contacten. Niemand gaat immers beweren dat het vanuit de sofa zappen tussen Big Brother en Treasure Island een sociale activiteit is. Het argument van de globale reikwijdte van virtuele contacten, blijkt in de realiteit ook niet helemaal op te gaan. Onderzoek in een Kenniswijk-achtige omgeving in Toronto leerde dat 60% van de virtuele contacten gebeurde met personen waarmee de internetgebruiker ook 'echte' contacten had. Ten slotte is het argument dat er een associatie is tussen nieuwe media en onpersoonlijke, oppervlakkige en weinig beklivende contacten, een vreemde koppeling tussen fysieke nabijheid en betekenisvolheid van communicatie. Bij het medium telefoon of brief zullen weinigen argumenteren dat het onpersoonlijke vrijblijvende communicatie is, waarom dan bij internet wel?

Gelet op deze nuancerings van de drie basisargumenten achter de stelling dat internet het sociale klimaat verarmt, is het dan ook niet verwonderlijk dat Kraut begin volgend jaar een artikel publiceert waarin hij naar aanleiding van nieuw onderzoek zijn oorspronkelijke vaststellingen herroept. De nieuwe gegevens nopen hem de conclusie te trekken dat internetgebruik juist een positief effect heeft op sociale netwerken en algemeen welzijn. Anders dan in de oorspronkelijke studie (met dataverzameling in 1995 - 1996) is nu immers een groot deel van de bevolking via internet bereikbaar. Bij die vaststelling maakt Kraut echter ook de observatie dat het 'rich get richer'-model opgaat: wie al ruime sociale netwerken heeft versterkt deze middels internet, wie beperkte netwerken heeft slaagt er niet in deze middels nieuwe media significant uit te breiden. Bovendien, niet onbelangrijk in het kader van onze rekenregels in het utopisch stelsel, blijkt uit de gegevens dat de enige negatieve relatie tussen technologie en sociale netwerken zich situeert ten opzichte van lokaliteit: hoe meer men internet als communicatiemedium gebruikt, hoe minder men zich gebonden voelt aan de woonplaats.

Deze onderzoeksresultaten zijn tekenend voor een voortschrijdend inzicht in de relaties tussen sociale infrastructuur en technologie. Naarmate meer empirisch onderzoek beschikbaar komt, zullen al te simplistische media-gevoelige utopische/dystopische uitspraken kunnen worden vervangen door genuanceerdere inzichten. Daarbij zal natuurlijk telkens ook in beeld moeten komen wat de effecten zijn van nieuwe innovaties zoals breedband (altijd aan, grote capaciteit, dus volgens eerste gegevens een verdubbeling van de tijd voor internet-gebruik).

→ De maakbaarheid van een dubbele utopie

Het idee van de maakbare samenleving mag dan een beetje meewarig worden bekeken, toch blijft de Nederlandse samenleving massaal geloven in het gericht kunnen organiseren van diverse aspecten van de samenleving. En daarbij vertoont de moderne burger verrassende gelijkensissen met de zalm: met de stroom mee is niet spannend genoeg en te eenvoudig, liever tegen de stroom ingaan. Dat blijkt alvast het geval te zijn met de hoop om middels nieuwe media sociale netwerken in de wijk te revitaliseren. Zowel de ontwikkelingen inzake sociale netwerken, als de aangehaalde nieuwe onderzoeksresultaten van Kraut, wijzen erop dat sociale netwerken in de wijk middels technologie juist minder belangrijk worden. Toch is er een rijke waaier aan projecten en initiatieven die trachten tegen de stroom van ongeplande sociale ontwikkelingen in te zwemmen. Sommige daarvan zijn 'grassroots' en ontstaan zonder veel planning of overheidsinbreng, andere worden zorgvuldig opgezet door commercie en/of overheid.

Grassroots-ontwikkelingen zijn altijd belangrijk geweest in de ontwikkeling van internet. Sinds de aanvang zijn elektronische gemeenschappen belangrijke toepassingen geweest, in steeds betere omgevingen als usenet, listservs en recenter e-groups. Daarbij is lokaliteit evenwel altijd een grote afwezige geweest. De vertaling naar geografisch gebied c.q. woonplaats wordt wel gemaakt in virtuele steden, met digitaal Amsterdam als meest gehanteerde voorbeeld. In de meerderheid van virtuele steden ligt evenwel de nadruk op informatievoorziening en in mindere mate op de communicatie tussen burger en overheid, en niet op het faciliteren van communicatie tussen burgers.

Twee voorbeelden van projecten waarin deze communicatie wel centraal staat zijn het wijkmoelenboek en ESCAPE 2000 in Eindhoven. Het wijkmoelenboek is gestart omdat Paul Resnick in zijn wijk (Ann Harbor, Michigan) merkte dat bewoners elkaar niet kenden. Met een digitale camera ging hij op stap om bij alle bureaus te vragen of zij er bezwaar tegen hadden met een foto en wat informatie over zichzelf op een gesloten wijkwebsite⁷ te staan. Er werd ook een papieren versie gepubliceerd voor degenen die (nog) geen toegang tot internet hadden. Met een dergelijk wijkmoelenboek wordt een eerste basisvoorwaarde van lokale sociale netwerken ondersteund, te weten 'face familiarity' of bekendheid. Overigens is daarbij niet alleen het eindproduct functioneel, maar ook het proces van bij alle bureaus langsgaan met een expliciete vraag. En daarin verschilt technologie niet van welk ander onderwerp. Enkele jaren geleden heb ik in onze straat wel eens een rondje gedaan met een petitie voor een verbreding van het rijgedeelte van de straat (de nacht ervoor kon de brandweer er niet door om een keukenbrandje te blussen). Het was een éénmalige actie en daardoor naar effecten in tijd beperkt, maar wel een aanleiding om eens erg lokaal met de bureaus in contact te komen.

Wat planmatiger en gericht gaat het eraan toe als overheid of commercie eraan te pas komen. Zo neemt ESCAPE 2000 een andere invalshoek en richt zich op oudere mensen die door een langdurige chronische ziekte een verhoogd risico hebben op vereenzaming. Middels een samenwerken van Seniorweb en organisaties als De Zonnebloem en het Rode Kruis, krijgen deze mensen een computer, netwerkverbinding en een opleiding. Het gaat om een doelgroep die te maken heeft met een erg beperkte mobiliteit. Het project start pas in de herfst van 2001, en het is dus alleen maar speculatie wat de resultaten zullen zijn. Maar er zijn recent wel resultaten van onderzoek die wijzen op de mogelijkheid dat dergelijke elektronische zorggemeenschappen ten koste gaan van bestaande niet-elektronische zorgrelaties. De utopie mag dan wel luiden dat digitalisering samengaat met verbetering, maar dat gaat blijkbaar niet onvoorwaardelijk of altijd op.

Vanuit de private hoek is er het initiatief wijkinfo.nl, dat middels gebruiksvriendelijke software een internetplatform wil bieden aan bewoners, vrijwilligers om een wijkgerichte digitale communicatie uit te bouwen, met alle instrumenten die je je daar bij kan voorstellen. Het initiatief staat in de steigers en gaat in de herfst van 2001 proefdraaien in onder andere Brandevoort.

Persoonlijk vind ik in mijn eigen stad twee initiatieven die me meer bij de woonplaats betrekken. Enerzijds is er binnen de obligate virtuele stad een elektronische nieuwsbrief die me wekelijks op het equivalent van twee A4'tjes nieuws uit de stad brengt, korte samenvattingen met verwijzingen naar uitvoerigere informatie op websites. Dit is een aangename aanvulling op de dagelijkse media, aangezien de landelijke kwaliteitskranten noch Metro of Spits in lokale informatie voorzien. Een tweede daarbij aansluitend initiatief is de beschikbaarheid van het nieuwsarchief van de lokale televisie via internet. Als televisieloos huishouden missen we al het goede (maar gelukkig ook het minder boeiende) wat via dit medium wordt aangeboden, maar een paar keer per maand een bezoekje brengen aan dit elektronisch archief met beeldmateriaal uit de stad brengt ons snel op de hoogte.

Beide initiatieven hebben het effect me meer bij de stad te betrekken. Het is nog niet hetzelfde als lokale netwerken, maar wel een steuntje daartoe. Bovendien zijn het slechts informatiekanalen op stadsniveau, eerder dan communicatie-instrumenten op wijkniveau. Toch kan ik me heel wat toepassingen voorstellen die communicatie op wijkniveau zouden stimuleren en zo een beter fundament bieden voor lokale sociale netwerken. Al was het maar een gewone discussielijst op straat- of wijkniveau, zoals spontaan ontstaan bij www.graafflorisstraat.nl of www.versailleslaan.nl. Op mijn vraag naar een discussielijst op wijkniveau moest helaas de virtuele stad nog even verstek geven. De website is in volle ontwikkeling, gelieve nog even geduld te hebben, luidde het antwoord ongeveer een jaar geleden. Ondertussen is er op dit vlak weinig extra mogelijk via de anderszins uitgebreide en dynamische virtuele stad. Een project als in Slaithwaite met een virtuele kaart waarop mijn burens en ik middels elektronische 'post it's' onze bekommernissen kwijt kunnen over dat gevaarlijke kruispunt, over die plek waar altijd zwerfvuil ligt, dat hoekje waar een bank wel nuttig zou zijn,... lijkt me ook bijzonder aantrekkelijk (zie pagina 94 voor meer informatie over Slaithwaite). En een webcam op enkele lokale herkenbare plekken is natuurlijk nooit weg.

Ten slotte moet worden gewezen op de belangrijke mogelijkheid om bevorderende aspecten voor sociale netwerken in te bouwen in andere (digitale) projecten. Sociale relaties hoeven niet altijd het doel te zijn (zoals in het wijkmoelenboek of in ESCAPE 2000), maar kan ook als bijproduct vorm krijgen. Want mijn lokale bibliotheek is wel volledig gedigitaliseerd (catalogus, lezersinformatie en dergelijke) maar waarom koppelen we daar geen virtueel leesclubje aan? Waarom kan ik bij een boek dat ik schitterend vond geen kleine notitie achterlaten om mijn enthousiasme over te dragen aan andere lezers, stijl Amazon.com? En waarom doet de lokale boekhandel dat niet? Gewoon bezoekers vragen (digitaal of niet) hun mening over een bepaald boek kenbaar te maken aan andere bezoekers, zodat er wat (indirecte) interactie tussen al die mensen komt.

→ Conclusie

Het moge duidelijk zijn dat er veel wordt gerekend maar dat de rekenregels van het utopische stelsel nog niet allemaal bekend zijn. De grootheden van het rekenstelsel liggen wel op tafel (geplande initiatieven, ongeplande sociale ontwikkelingen, technologie als productontwikkeling en grassroots-gebruik met de wisselwerking tussen al deze elementen als sluitstuk). De optelsom van de grootheden is evenwel niet te maken, er is teveel sprake van tegenstrijdige bewegingen, zoals het internet dat ons zowel lokaal als op grote(re) geografische schaal laat handelen met eenzelfde investering van tijd en inspanningen.

De wijk als integratiekader en aangrijpingspunt is op dit ogenblik veeleer een beleidsmatige dan een sociale realiteit. Op diverse plekken heeft Jan-Willem Duyvendak⁸ het over de eb en vloed van de beleidsaandacht voor de wijk en de verschillende mythes die daar aan vast zitten. Het is duidelijk zijn dat we momenteel in een vloed-situatie zitten. Het krioelt van de beleids-initiatieven die de wijk als oplossingsplatform gebruiken, zowel in de nationale politiek (bijvoorbeeld minister van Boxtel die 'de wijk terug aan de bewoners wil geven'), de niet-gouvernementele organisaties (bijvoorbeeld het programma 'heel de buurt') als op lokaal niveau (de 'civic centre'-benadering in Eindhoven). Voor burgers en bewoners is de wijk slechts één van de vele 'hangplekken' en is er geen exclusieve gerichtheid meer op de woonplaats. Afhankelijk van levensfase en voorkeuren is de wijk slechts een slaapplek, een uitvalsbasis, een warm-nest. Technologie versterkt deze promiscue relatie tussen burger en wijk. In de combinatie van de utopie 'wijk' en de utopie 'technologie' moet met deze realiteit rekening worden gehouden, eerder dan met de romantische nostalgie van de 19-de eeuwse wijk met een stevige sociale infrastructuur. Op straffe van falen zal beleid de sociale ontwikkelingen moeten erkennen en herkennen. Tenslotte, Crozier stelde al dat 'On ne change pas la société par décret'.

dr. Jan Steyaert is lector Sociale infrastructuur en technologie aan de Fontys Hogeschool Sociaal Werk te Eindhoven. Hij schreef eerder over o.a. digitale kloof en een sociaal perspectief op Kenniswijk, beschikbaar via

www.fontys.nl/czw/technologie

1 G. Mak, De eeuw van mijn vader, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 1999.

2 www.gwu.edu/~ccps

3 Putnam, Robert; Bowling Alone, the Collapse and Revival of Civic America; New York: Simon&Schuster, 2000.

4 Fukuyama, Francis; The Great Disruption, Human Nature and the Reconstitution of Social Order; New York: Simon&Schuster, 2000.

5 Dekker, Paul, J. de Hart, M. Leijenaar, Kees Niemöller en Eric Uslaner; Vrijwilligerswerk Vergeleken, Nederland in internationaal en historisch perspectief; Den Haag: SCP, 1999.

6 De Haan, Jos, and Wim Knulst; Het Bereik van de Kunsten, Een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst sinds de jaren zeventig; Den Haag: SCP, 2000.

7 www.whothat.org

8 Prof. dr. J.W. Duyvendak, algemeen directeur Vewey-Jonker Instituut, tevens bijzonder hoogleraar 'Wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk' aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.